

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА МЕТАЛУРГІЙНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

РОБОЧА ПРОГРАМА,
методичні вказівки та індивідуальні завдання
до вивчення дисципліни
«ЕКОНОМІКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ
ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ»
для студентів спеціальності
076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність
(магістерський рівень)

Друкується за планом видань навчальної та методичної літератури,
затвердженим Вченою радою НМетАУ
Протокол №1 від 27.01.2017 р.

УДК 338.24(07) P58

Робоча програма, методичні вказівки та індивідуальні завдання до вивчення дисципліни «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств» для студентів спеціальності 076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність (магістерський рівень) / Укл.: А.Б. Педько, Л.М. Губаренко. – Дніпро: НМетАУ, 2017. – 29 с.

Містить перелік питань навчальної програми, методичні вказівки до їх вивчення, контрольні питання для самоперевірки, що наведені після кожної теми дисципліни, методичні вказівки до виконання контрольної роботи.

Призначена для студентів спеціальності 076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність (магістерський рівень) заочної форми навчання.

Укладачі: А.Б. Педько, канд. екон. наук, доц.

Л.М. Губаренко, ст. викл.

Відповідальна за випуск С.Б. Довбня, д-р екон. наук, проф.

Рецензент О.Л. Черченко, канд. екон. наук, доц. НМетАУ

Підписано до друку 04.10.2017. Формат 60x84 1/16. Папір друк. Друк плоский.

Облік. - вид. арк. 1,70. Умов. друк. арк. 1,68. Тираж 100 пр. Замовлення № 148.

Національна металургійна академія України
49600, м. Дніпро-5. пр. Гагаріна, 4

Редакційно-видавничий відділ НМетАУ

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств» відноситься до вибірових дисциплін циклу професійної підготовки студентів спеціальності 076 – підприємництво, торгівля та біржова діяльність і займає важливе місце у програмі навчання студентів. Дана обставина зумовлена зростанням ролі і питомої ваги об'єднань підприємств (бізнес-груп, інтегрованих бізнес-структур, ІБС) у сучасній економіці України.

Мета вивчення дисципліни – засвоєння знань з економіки, організації та специфіки роботи об'єднань підприємств.

Завдання дисципліни – вивчення теоретичних засад економіки і організації функціонування об'єднань підприємств, набуття навичок аналізу фінансово-економічних та організаційних аспектів діяльності бізнес-груп.

В результаті засвоєння дисципліни «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств» студент

має знати:

- поняття, основні види об'єднань підприємств, типи притаманних ним організаційно-управлінських структур;
- методичні засади створення об'єднань підприємств;
- напрямки державного регулювання діяльності об'єднань підприємств;
- джерела фінансування об'єднань підприємств;
- особливості організації та функціонування холдингових структур, фінансово-промислових груп, транснаціональних корпорацій, стратегічних альянсів підприємств та інших типів об'єднань підприємств;

має вміти:

- аналізувати діяльність об'єднань підприємств в рамках окремих напрямків бізнесу та в цілому;
- оцінювати економічну ефективність діяльності бізнес-груп та їх структурних елементів (підприємств).

Вивченню даної дисципліни передують засвоєння таких базових економічних дисциплін, як «Мікроекономіка», «Правове забезпечення підприємницької діяльності», «Статистика», «Економіка підприємства», «Аналіз господарської діяльності», «Менеджмент», «Стратегічне управління

підприємством», «Ціноутворення на різних типах ринків», «Економічна діагностика», а також знання та навички, набуті під час проходження практик студентів на підприємствах та в установах.

Набуті знання і вміння використовуються при вивченні таких навчальних дисциплін як «Антикризове управління підприємством», «Реструктуризація і санація підприємств», «Інноваційний розвиток підприємства».

1. ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Об'єднання підприємств як суб'єкт господарювання

Питання навчальної програми

Предмет та завдання курсу «Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств». Зв'язок курсу з іншими економічними дисциплінами.

Сутність та економіко-правова характеристика інтегрованих бізнес-структур (ІБС).

Класифікація об'єднань підприємств. Статутні та договірні об'єднання. Характеристика основних видів об'єднань підприємств (асоціація, корпорація, консорціум, концерн, картель, трест, пул, фінансово-промислова група, холдинг, транснаціональна корпорація, міжнародний конгломерат, стратегічний альянс).

Методичні вказівки до вивчення теми

В рамках даної теми студенти мають засвоїти ряд питань, а саме: сутність об'єднань підприємств; види об'єднань підприємств; міжнародна класифікація об'єднань підприємств; характеристика основних видів об'єднань підприємств (асоціація, корпорація, консорціум, концерн, картель, трест, фінансово-промислова група, холдинг, транснаціональна корпорація, стратегічний альянс та інших).

Специфікою теми є опанування норм цивільного і господарського (торгового) права, що регулює діяльність ІБС, насамперед глави 12 Господарського кодексу України «Об'єднання підприємств».

Слід акцентувати увагу на двох типах бізнес-груп: договірних, що діють на підставі договору і є гнучкими та децентралізованими за своєю суттю, оскільки не створюють нову юридичну особу, та статутних, що мають статус юридичної особи, діють на підставі статуту і є жорстко централізованими. Варто пам'ятати також специфіку українського законодавства, коли і договірні, і статутні об'єднання визнаються юридичними особами із відповідними правовими і економічними, зокрема податковими наслідками.

Питання для самоперевірки

1. Від чого залежить вибір організаційно-правової форми бізнесу?
2. В чому полягає специфіка вітчизняного законодавства про об'єднання підприємств?
3. Які переваги і недоліки мають договірні ІБС?
4. Розкрити переваги та недоліки статутних об'єднань підприємств.
5. За чиєю ініціативою в більшості випадків створюються інтегровані бізнес-структури?
6. Яку мету ставлять перед собою засновники ІБС?

Тема 2. Методичні засади створення інтегрованих бізнес-структур

Питання навчальної програми

Першопричини і напрями інтеграції в сучасному бізнесі.

Локальні і суспільні форми організації виробництва як методична основа виникнення ІБС.

Економічна сутність спеціалізації підприємств у рамках ІБС. Основні види спеціалізації, їх характеристика, особливості, переваги й недоліки в сучасних умовах.

Кооперування підприємств у рамках ІБС. Основні форми кооперування, їх особливості. Економічні переваги об'єднань підприємств, обумовлені спеціалізацією та кооперацією.

Сфери та напрями інтеграції великого і малого бізнесу.

Методичні вказівки до вивчення теми

Основним змістом даної теми є засвоєння методичних основ створення інтегрованих бізнес-структур.

Передусім слід зрозуміти першопричини інтеграційних процесів в українському бізнесі, якими є:

1) посилення конкурентної боротьби, а отже, необхідність тотального скорочення витрат, що досягається, зокрема, вертикальною інтеграцією бізнесу, тобто охопленням усіх стадій технологічного ланцюжка, – від видобутку сировини до збуту готової продукції;

2) прагнення великих бізнесменів монополізувати певну галузь, у тому

числі, шляхом горизонтальної інтеграції, тобто встановлення контролю над основними (або всіма) підприємствами однієї галузі.

Далі слід вивчити локальні і суспільні форми організації виробництва як методичну основу формування ІБС. Зокрема, варто розглянути сутність спеціалізації і кооперування виробничого та інших видів бізнесу. Доцільно зупинитися на визначенні особливостей і проблем спеціалізації і кооперування підприємств в рамках ІБС; вміти визначати рівень спеціалізації і кооперування; вплив спеціалізації на характер продукції та розвиток малого бізнесу; визначати оптимальний розмір підприємства, загальний річний економічний ефект від спеціалізації та кооперування в рамках бізнес-груп.

Питання для самоперевірки

1. Які причини обумовили виникнення спеціалізації виробництва?
2. Як визначити оптимальний розмір підприємства?
3. В чому полягають особливості визначення економічної ефективності спеціалізованих підприємств?
4. У чому полягає економічна сутність кооперування? Назвіть форми й види кооперування.
5. Назвіть особливості кооперування підприємств в сучасних бізнес-групах.
6. Наведіть показники спеціалізації та кооперування та алгоритм їх обрахунку.
7. Окресліть основні сфери інтеграції великого і малого бізнесу в Україні.

Тема 3. Державне регулювання діяльності об'єднань підприємств

Питання навчальної програми

Основні цілі й напрямки державного впливу на діяльність об'єднань підприємств.

Законодавча база функціонування об'єднань підприємств в Україні. Порядок створення та державної реєстрації об'єднань підприємств.

Форми державного регулювання діяльності об'єднань підприємств. Органи державного регулювання (Кабінет Міністрів України, Антимонопольний комітет України, Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку): характеристика і функції.

Методичні вказівки до вивчення теми

При вивченні основних питань теми слід звернути увагу на те, що державне регулювання виходить за межі власне управління державними підприємствами і корпоративними правами в статутних капіталах господарських товариств. Регулювання діяльності об'єднань підприємств є одним із напрямків державної економічної політики. Такий підхід характерний практично для всіх країн.

Специфікою України є неадекватна сучасним реаліям законодавча база регулювання діяльності ІБС. Попри вирішальний вплив на соціально-економічні процеси в державі з боку власників великих бізнес-груп, діяльність цих бізнес-груп практично не внормована. Глава 12 Господарського кодексу України ігнорує найбільш актуальні питання функціонування ІБС. Наприклад, незважаючи на існування в Україні кількох десятків фінансово-промислових груп, їх діяльність в юридичному плані взагалі не врегульована.

Студентам слід засвоїти структуру органів державного регулювання діяльності об'єднань підприємств (Кабінет Міністрів України, Антимонопольний комітет України (АМКУ), Фонд державного майна України, Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку), їх повноваження і функції. Необхідно знати основні проблеми в роботі цих органів, розуміти формальні і неформальні зв'язки керівників і чиновників цих органів із власниками бізнес-груп.

Серед усіх органів державного регулювання діяльності об'єднань підприємств ключову роль має відігравати АМКУ, провідною функцією якого є боротьба із монополіями і сприяння розвитку конкуренції. У другій частині цих методичних вказівок міститься аналітичне завдання із розрахунку рівня монополізації певного товарного ринку, яке на практиці виконується фахівцями АМКУ.

Доцільно звернути увагу на визначення суб'єктів управління державними підприємствами та державними корпоративними правами. Акцент варто зробити на практиці призначення уповноважених осіб з управління державними корпоративними правами і на корупційній складовій такої практики.

Питання для самоперевірки

1. Сформулюйте мету і основні напрями регулювання діяльності ІБС в країнах «великої сімки» і в постсоціалістичних країнах.
2. Назвіть органи, які здійснюють регулювання діяльності бізнес-груп в Україні.
3. Назвіть суб'єкти управління державними підприємствами й державними корпоративними правами.
4. У чому полягає роль уповноважених осіб в управлінні державними корпоративними правами? Нормативна база і практика призначення уповноважених осіб.
5. Управління державними корпоративними правами як прихована форма безкоштовної приватизації державного майна.
6. Функції, повноваження і основні проблеми функціонування органів, що регулюють діяльність вітчизняних об'єднань підприємств.
7. Що являють собою саморегульовані організації (організації із захисту прав споживачів, екологічні рухи тощо), і яка їх роль у недержавному контролі за діяльністю ІБС?

Тема 4. Холдингові принципи побудови об'єднань підприємств

Питання навчальної програми

Поняття холдингу. Цілі створення холдингової структури об'єднань підприємств. Типи, переваги і особливості функціонування холдингових структур.

Економічні, фінансові, податкові засади діяльності холдингу.

Особливості управління холдинговою організацією. Керуюча компанія холдингу: вибір юрисдикції, функції, структура. Узгодження виробничих, інвестиційних та збутових програм дочірніх підприємств холдингу.

Методичні вказівки до вивчення теми

Основним змістом даної теми є вивчення поняття холдингу та типів холдингових компаній, цілей створення холдингової організації бізнес-групи, особливостей організації діяльності холдингової компанії, економічних основ діяльності холдингу та особливостей управління холдинговою організацією.

Слід звернути увагу на керівні та виконавчі органи управління холдинговою організацією об'єднань підприємств, переваги та недоліки функціонування холдингових структур.

Доцільно зупинитися на питаннях економічного та фінансового аналізу діяльності підприємств холдингової компанії, узгодженні виробничих, інвестиційних та збутових програм дочірніх підприємств холдингу; виконати аналіз та зробити оцінку розвитку вітчизняних холдингових компаній; ознайомитися з досвідом роботи холдингів за кордоном.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає сутність холдингу?
2. Які функції виконує холдинг?
3. Дати характеристику взаємин між холдинговою компанією та дочірніми підприємствами.
4. Охарактеризувати основні переваги і недоліки холдингових структур.
5. Дати коротку характеристику основних типів холдингових структур.
6. Які критерії вибору юрисдикції холдингу висуває власник бізнес-групи ?
7. Охарактеризуйте основні проблеми, які виникають у процесі функціонування холдингів в Україні.

Тема 5. Організаційні структури управління об'єднань підприємств

Питання навчальної програми

Сутність організаційної структури управління (ОСУ) ІБС та її роль в досягненні мети ІБС. Взаємозв'язок «стратегія – структура». Стратегія горизонтальної та вертикальної інтеграції діяльності об'єднань підприємств.

Типи ОСУ ІБС (ієрархічні, дивізійні, органічні), їх характеристика. Переваги і недоліки різних типів ОСУ. Сучасні тенденції розвитку ОСУ об'єднань підприємств.

Методичні вказівки до вивчення теми

При вивченні даної теми слід звернути увагу на загальні принципи управління об'єднаннями підприємств та поняття організаційних структур управління (ОСУ) об'єднань підприємств.

Відомим постулатом сучасного менеджменту є логічний зв'язок між

стратегією ділової організації та її структурою: стратегія визначає структуру. Якщо, наприклад, вітчизняна бізнес-група планує експансію на ринок ЄС, вона формує відповідну закордонну структуру (мережу дочірніх підприємств або представництв) для забезпечення реалізації такої стратегії.

Необхідно розглянути типи організаційних структур управління ІБС та їх основні функції, особливості застосування різних видів ОСУ у різних типах об'єднань підприємств, стратегію горизонтальної та вертикальної інтеграції діяльності об'єднань підприємств, сучасні тенденції розвитку ОСУ об'єднань підприємств.

Доцільно зупинитися на питаннях аналізу організаційного рівня управління об'єднанням та визначенні ефективності управлінських рішень.

Питання для самоперевірки

1. Як, на Вашу думку, стратегія власників ІБС впливає на побудову її ОСУ?
2. Які принципи покладені в основу побудови сучасних ОСУ?
3. Визначте переваги та недоліки різних типів ОСУ.
4. Який тип ОСУ використовують найбільші світові металургійні компанії?
5. Якщо бізнес-група сконцентрована на розвиткові інтернет-торгівлі власними товарами, який тип ОСУ бажано обрати?
6. Сучасні тенденції розвитку ОСУ об'єднань підприємств.

Тема 6. Нормативно-правове забезпечення діяльності об'єднань підприємств

Питання навчальної програми

Внутрішньокорпоративна документація та її роль в нормативно-правовому забезпеченні діяльності ІБС.

Документація, що визначає повноваження структурних підрозділів ІБС і порядок їхньої взаємодії. Положення про органи управління об'єднаннями підприємств та їх структурних підрозділів.

Посадові інструкції менеджера (спеціаліста) як нормативний документ. Структура посадової інструкції: загальні положення, функціональні обов'язки, права, обов'язки, умови роботи.

Методичні вказівки до вивчення теми

При вивченні даної теми слід звернути увагу на цілі, задачі та напрямки нормативно-правового забезпечення діяльності об'єднань підприємств. Розглянути особливості нормативно-правового забезпечення різних видів діяльності, в тому числі, економічної, фінансової, виробничої, наукової діяльності.

Вивчити типи внутрішньокорпоративної документації і сфери їх застосування. Ознайомитися з інформаційними потоками в об'єднаннях підприємств та повноваженнями ключових структурних підрозділів штаб-квартир ІБС.

Питання для самоперевірки

1. В чому полягає сутність нормативно-правового забезпечення роботи ІБС?
2. Окресліть основні типи документації, що регулюють діяльність керуючої компанії і підприємств-учасників ІБС.
3. Як регулюється взаємодія між суб'єктами господарювання всередині ІБС?
4. Назвіть основні положення, які регулюють інформаційні потоки всередині бізнес-групи.
5. Як регулюються договірні роботи між структурними підрозділами ІБС?

Тема 7. Фінансування інтегрованих бізнес-структур

Питання навчальної програми

Головні принципи організації фінансової діяльності об'єднань підприємств. Особливості розподілу прибутку в різних типах ІБС.

Бюджетування в ІБС. Джерела фінансування об'єднань підприємств. Переваги та недоліки фінансування у рамках об'єднань підприємств у порівнянні із незалежними підприємствами.

Трансфертне ціноутворення в ІБС.

Методичні вказівки до вивчення теми

При вивченні даної теми необхідно розглянути фінансову діяльність ІБС, її основні елементи, головні принципи організації фінансової діяльності об'єднань підприємств, організацію фінансових служб об'єднань підприємств.

Важливими питаннями теми є особливості розподілу прибутку в різних типах об'єднань підприємств, формування фінансового плану об'єднань підприємств, контроль за його виконанням.

Особливу увагу потрібно приділити вивченню джерел фінансування об'єднань підприємств, фінансово-кредитного механізму функціонування об'єднань підприємств. Далі слід розглянути бюджетування діяльності об'єднань підприємств як основу підвищення ефективності використання фінансових ресурсів, переваги й недоліки фінансової діяльності ІБС у порівнянні із незалежними підприємствами.

Потрібно засвоїти особливості методики аналізу фінансового стану об'єднань підприємств і вміти застосовувати її на практиці, а саме: дати оцінку фінансової діяльності ІБС, обґрунтувати основні джерела фінансування ІБС, визначати вплив фінансових ризиків на діяльність об'єднань підприємств.

Важливим питанням даної теми є засвоєння теорії і практики трансфертного ціноутворення всередині ІБС. Слід зазначити, що трансфертні (внутрішні) ціни здебільшого використовуються в якості метода переведення фінансових потоків і прибутків у підрозділи ІБС, зареєстровані в зонах зі сприятливим податковим кліматом, тобто з метою мінімізації корпоративних податків. Проте трансфертні ціни можуть використовуватися в системі комерційного розрахунку всередині ІБС як засіб стимулювання ефективної й ритмічної роботи підрозділів. Слід знати основні методи трансфертного ціноутворення, особливості і сфери їхнього використання.

Питання для самоперевірки

1. У чому полягає фінансова стратегія об'єднань підприємств?
2. Яким чином розподіляється прибуток ІБС?
3. Чи потрібно вести консолідовану звітність в рамках асоціацій та інших договірних об'єднань?
4. Переваги та недоліки фінансування у рамках об'єднань підприємств у порівнянні із незалежними підприємствами.
5. Охарактеризуйте механізм трансфертного ціноутворення у бізнес-групах.

Тема 8. Провідні фінансово-промислові групи України: власність, структура, сфери діяльності

Питання навчальної програми

Особливості зародження і розвитку фінансово-промислових груп (ФПГ) в Україні.

Вітчизняна модель олігархічно-кланової економіки: сутність, вплив на суспільний розвиток, перспективи трансформації.

Загальна характеристика і структура провідних ФПГ України («СКМ», «Приват», «Укрпромінвест», «Interpipe», DF Group, Smart Holding, МХП).

Методичні вказівки до вивчення теми

При вивченні даної теми слід звернути увагу на те, що фінансово-промислова група (ФПГ) є сукупністю юридичних осіб, які повністю або частково об'єднали свої активи. До складу ФПГ входять промислові підприємства, науково-дослідницькі організації, торгові фірми, банки, страхові компанії, інвестиційні фонди, тобто це диверсифіковані комерційні об'єднання.

В багатьох країнах, у тому числі Україні, ФПГ становлять каркас економічної системи і визначають соціально-економічний і політичний розвиток країни. Вітчизняна модель олігархічно-кланової економіки сформована на базі найбільших ФПГ: «СКМ», «Приват», «Укрпромінвест», «Interpipe», DF Group, Smart Holding, «Енергетичний стандарт», ІСД, МХП, Нібулон, Авангард, Астарта та деяких інших. Необхідно розуміти сутність олігархічно-кланової моделі економіки, її вплив на суспільний розвиток, вади і обмеження, а також перспективи внутрішньої (з боку власників ФПГ) або зовнішньої (з боку громадянського суспільства) трансформації цієї моделі.

На підставі обробки ділової інформації потрібно проаналізувати структуру власності і сфери діяльності провідних ФПГ України.

Питання для самоперевірки

1. Яка роль ФПГ у Японії, Південній Кореї, США і країнах ЄС?
2. Назвіть основні закономірності і тенденції формування ФПГ в Україні.
3. Охарактеризуйте сфери діяльності і структуру основних ФПГ в Україні.
4. Чи має довготривалі перспективи вітчизняна олігархічно-кланова модель економіки? Які вади і обмеження цієї моделі?

5. В яких юрисдикціях зареєстровані холдингові компанії провідних українських ФПГ? Наведіть конкретні приклади.
6. Чи має держава чинити вплив на власників ФПГ і в чому цей вплив має полягати?

Тема 9. Глобалізація економіки і транснаціональні корпорації

Питання навчальної програми

Сучасні тенденції глобалізації світових економічних процесів. Переваги та недоліки глобалізації. Вплив глобалізації на економічний розвиток держав. Форми глобалізації ринків, аналіз сучасних масштабів глобалізації.

Транснаціональні корпорації (ТНК) як суб'єкт міжнародного бізнесу. Цілі і завдання створення ТНК. Правові засади функціонування ТНК. Економічний механізм діяльності ТНК. Особливості організації та управління ТНК.

Наддержавне регулювання діяльності транснаціональних корпорацій. Роль ООН і ОЕСР у розробці правил поведінки ТНК.

Методичні вказівки до вивчення теми

Вивчення теми необхідно розпочати з розгляду сучасних тенденцій глобалізації світових економічних процесів, переваги й недоліки глобалізації ринків, вплив глобалізації на економічний розвиток держав, форми глобалізації ринків, проблеми транснаціоналізації української економіки.

Потім слід перейти до визначення ТНК як суб'єкта світового господарства, розглянути економічну природу ТНК та механізм їх функціонування.

Важливим блоком питань теми є вивчення історії розвитку транснаціональних корпорацій, еволюції організаційних структур ТНК, цілей і завдань створення та функціонування ТНК. Далі слід розглянути правові основи функціонування ТНК, економічний механізм діяльності ТНК, особливості організації, управління та регулювання діяльності ТНК.

Варто звернути особливу увагу на вивчення питань наддержавного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій, визначити особливості діяльності ООН з вироблення правил поведінки ТНК, розглянути особливості адаптації ТНК до умов наддержавного регулювання їх діяльності.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризувати поняття «глобалізація економіки».
2. У чому полягає експансіоністський характер діяльності ТНК?
3. Які стратегії розробляють сучасні ТНК у глобальному просторі?
4. Особливості маркетингових стратегій ТНК.
5. Роль ТНК у мобільності факторів виробництва.
6. Охарактеризуйте особливості наддержавного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій.

Тема 10. Стратегічні альянси підприємств

Питання навчальної програми

Стратегічний альянс як цілеспрямований тип господарського об'єднання підприємств. Цілі та завдання створення та функціонування стратегічних альянсів підприємств. Форми стратегічних транснаціональних альянсів.

Особливості організації, управління та регулювання діяльності господарських об'єднань підприємств за типом стратегічного альянсу.

Світовий досвід функціонування стратегічних альянсів підприємств. Аналіз тенденцій розвитку стратегічних альянсів в Україні.

Методичні вказівки до вивчення теми

У даній темі передусім потрібно ознайомитися з поняттям стратегічного альянсу як специфічного типу об'єднання підприємств. Стратегічний альянс – співробітництво між компаніями, яке характеризується погодженим управлінням, загальними вигодами і створенням нової цінності для усіх партнерів. Фактично це формальний або неформальний союз між компаніями з різних країн світу, що базується на спільності ділових інтересів.

Далі слід визначити цілі та завдання створення стратегічних альянсів підприємств, ознайомитися з правовими основами функціонування стратегічних альянсів підприємств за кордоном та в Україні. Після цього доцільно розглянути форми стратегічних транснаціональних альянсів та визначити їх роль у функціонуванні ринкової економіки.

Необхідно вивчити світовий досвід функціонування стратегічних альянсів підприємств та виконати аналіз тенденцій розвитку стратегічних альянсів

підприємств в Україні.

Питання для самоперевірки

1. У чому сутність стратегічного альянсу?
2. Як зовнішнє середовище пов'язане зі створенням стратегічних альянсів?
3. Який, на Вашу думку, фактор розвитку світового економічного простору найістотніше впливає на формування транснаціональних альянсів?
4. Поясніть основні мотиви вступу фірми до транснаціонального альянсу.
5. Наведіть приклади стратегічних альянсів у автомобілебудуванні, нафтогазовидобуванні, фінансовій сфері, інших галузях.

2. МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

Навчальною програмою дисципліни передбачено виконання студентами індивідуального завдання (контрольної роботи), що містить розрахункове завдання відповідно до свого варіанта.

Номер варіанта визначається згідно із порядковим номером студента за списком академічної групи.

Контрольну роботу виконують українською мовою на одній стороні аркуша білого паперу формату А4 з використанням шрифту Times New Roman текстового редактора Word розміру 14 з міжрядковим інтервалом 1,3. Текст контрольної роботи необхідно друкувати, залишаючи поля таких розмірів: ліве – 25 мм, праве – 20 мм, верхнє – 20 мм, нижнє – 20 мм.

Шрифт друку повинен бути чітким, стрічка – чорного кольору середньої жирності. Щільність тексту повинна бути однаковою.

Дана контрольна робота має на меті закріпити у студентів теоретичні знання, сформувані та розвинути практичні навички з окремих питань державного регулювання діяльності об'єднань підприємств, що вивчаються у темі 3 лекційного курсу.

Контрольна робота присвячена розрахунку рівня монополізації певного товарного ринку і прогнозуванню економічних наслідків можливого об'єднання кількох конкуруючих підприємств.

2.1. Теоретична частина

Діяльність будь-якого суб'єкта підприємництва, у тому числі бізнес-групи, відбувається у певному конкурентному середовищі.

В наш час існує 4 основні моделі ринку:

- конкурентний;
- монопольний;
- монополістичної конкуренції;
- олігопольний.

Ринок вважається конкурентним, якщо на ньому діє необмежене число

суб'єктів підприємництва, які змагаються між собою за споживача; і ніхто з них не в змозі вплинути на ціни та обсяги товарів, які об'єктивно склалися на ринку.

Якщо ринок монопольний, то на ринку присутні один або декілька суб'єктів підприємництва, які своїми діями можуть активно впливати на загальні умови функціонування ринку. Історія знає багато прикладів таких монополій (концерни, картелі, синдикати, консорціуми, трести та інші).

Для монопольного ринку характерним є можливість вирішувати масштабні господарські завдання, знижувати витрати виробництва, планувати діяльність підприємств та окремих галузей, впроваджувати механізоване та автоматизоване виробництво тощо. Але ще наприкінці XIX сторіччя став помітним негативний вплив монополій на економіку – зростання цін на продукцію; тиск на споживачів з боку монополій; зниження якості продукції; вплив на політику; хижацьке ставлення до довкілля тощо.

Монополії, що створились у ході історичного розвитку та концентрації капіталу, в свою чергу, почали вести між собою боротьбу, причому ще більш жорсткішими методами. Виникла так звана монополістична конкуренція.

Що ж стосується поняття «олігополія», то зазвичай це короткотерміновий стан ринку, коли на ньому декілька монополій конкурують між собою за панування над цим ринком. Після перемоги будь-кого із них ринок переходить у монопольний стан.

Кожна держава контролює стан монополізації ринку в країні та вживає заходів щодо захисту та розвитку конкуренції. При цьому ставляться такі задачі:

- захист добросовісної конкуренції як рушійної сили розвитку суспільства та прогресу;
- боротьба з негативними проявами монополізму;
- формування розгалуженої структури різноманітних за масштабами підприємств, які виконують на ринку свої специфічні функції.

Початок боротьби з монополізмом був покладений у 1890 році в США, де був прийнятий перший в світі антитрестовський закон під назвою «Закон, який спрямований на захист торгівлі і промисловості від незаконних обмежень монополій», більш відомий під назвою «Закон Шермана». В 1914 році цей закон був удосконалений і отримав назву «Закон Шермана-Клейтона», який з

невеликими доповненнями і змінами діє і до нашого часу.

В Україні питаннями захисту конкуренції та обмеженням негативних проявів монополізму почали займатися з 1992 року після прийняття низки відповідних законів та постанов Уряду. Наразі основними антимонопольними законами, що діють в Україні, є Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 року та Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 7 червня 1996 року.

У наш час основними напрямками захисту конкуренції та обмеження дії монополій є:

1) пряма заборона на утворення монопольних об'єднань. Для цього були вироблені кількісні критерії безпечного (з точки зору монополізації) ринку. Ці критерії визначали межі допустимого злиття підприємств, при виході за які може виникнути загроза існуванню самої конкуренції. Якщо будь-які підприємства висловлювали бажання об'єднатися, то антимонопольний орган, обчисливши питому вагу ринку, яку буде контролювати новостворене об'єднання, може прийняти рішення щодо заборони такого об'єднання (злиття);

2) заборона змови між підприємцями з питань установлення цін, розподілу ринків, усунення конкурентів тощо;

3) відповідальність суб'єктів підприємництва за порушення антимонопольних законів, починаючи з фінансової відповідальності і закінчуючи примусовим припиненням діяльності.

Одним із основних положень антимонопольного законодавства є визначення критеріїв безпечного (з точки зору монополізації) ринку. Застосування цих критеріїв повинно дозволити державі приймати рішення щодо обмеження монополізму та захисту конкуренції. До таких критеріїв відносяться: індекс монопольної влади (сили) Абба Лернера, індекс Херфіндала-Хіршмана, показники безпечного з точки зору монополізації ринку тощо.

Так, індекс монопольної влади (сили) Абба Лернера (Іл) розраховується за формулою:

$$I_l = \frac{\sum_1^n P_i \times Q_i - \sum_1^n S_i \times Q_i}{\sum_1^n P_i \times Q_i}, \quad (2.1)$$

де P_i - середня ціна виробів, які реалізуються на ринку i -м підприємством, грн;

S_i - середні витрати від операційної діяльності в розрахунку на один виріб для i -го підприємства, грн;

Q_i - обсяг реалізації виробів на ринку i -м підприємством, шт.;

n - число підприємств, які діють на ринку.

За умови, що $I_l = 0$ ринок є абсолютно конкурентним, чого практично ніколи не буває. Зростання індексу Лернера означає зростання рівня монополізації ринку.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана (I_x) розраховується за формулою:

$$I_x = \sum_1^n X_i^2, \quad (2.2)$$

де X_i - питома вага, яку займає на ринку i -е підприємство з випуску певної продукції у вартісному вимірі, %;

i - порядковий номер підприємства.

Якщо на ринку діє всього одне підприємство, то воно випускає 100 % продукції. Тоді індекс Херфіндаля-Хіршмана складе:

$$I_x = \sum_1^1 100^2 = 10000 \quad (2.3)$$

Це максимально можливий індекс.

Якщо на ринку діє, припустимо, 10 підприємств, питома вага найбільшого з яких дорівнює 55%, а кожного із 9-ти наступних – по 5%, то індекс Херфіндаля-Хіршмана буде дорівнювати:

$$Ix = \sum_1^{10} X_i^2 = (55^2 + 9 \times 5^2) = 3250 \quad (2.4)$$

Ринок з індексом $I_x \leq 1000$ вважається конкурентним. Ринок з індексом $I_x \geq 1800$ вважається високомонополізованим. До такого ринку держава має вживати відповідні регулювальні заходи, обмежуючи дії монополій.

В ряді країн визначені кількісні критерії безпечного (з точки зору монополізації) ринку.

В США, наприклад, безпечний з точки зору монополізації ринок повинен складатися із 10-ти та більше підприємств. Причому, питома вага найбільшого підприємства не повинна перевищувати 31% загального обсягу продажів, двох (тобто найбільшого підприємства та наступного за ним) – не більше 44%, трьох – не більше 54%, чотирьох – не більше 64%, п'яти – не більше 74%, шести – не більше 84%, семи – не більше 94% тощо.

В Німеччині безпечним з точки зору монополізації ринок вважається у випадку, коли на одне підприємство припадає менше 1/3 обсягу продажів на ринку, або на 3 підприємства – менше 1/2 обсягу продажів, або на 5 підприємств – менше 2/3 обсягу продажів.

Разом з тим, в середині 60-х років XX сторіччя дійшли висновку, що рівень монополізації ринку не може бути єдиним показником, на підставі якого можна приймати рішення про необхідність застосування до монополій відповідних санкцій. Головним має бути не те, що це монополія, а те, щоб ця монополія не зловживала своїм становищем на ринку. Тому з початку 70-х років критерієм застосування економічних санкцій до монополій почали вважати не рівень монополізації ринку, а наявність зловживань з боку монополій. В зв'язку з цим в обіг було введено нове визначення «домінуюче положення суб'єкта бізнесу на ринку».

Домінуюче положення на ринку – це таке положення суб'єкта бізнесу на ринку, яке дає йому змогу самотійно або спільно з іншими суб'єктами впливати на конкурентів та ускладнювати доступ на ринок іншим суб'єктам. При цьому до уваги беруться не тільки реальні суб'єкти бізнесу, які працюють на ринку, але й потенційні, тобто такі, які мають достатній капітал і протягом року без значних зусиль можуть переорієнтувати свої виробничі можливості на

випуск даної продукції. Такий ринок ще називають релевантним.

В Україні вважається, що підприємство займає домінуюче положення на ринку, якщо питома вага випущеної ним продукції по відношенню до її загального обсягу **перевищує 35 %**. До таких підприємств може застосовуватись регулювання фонду оплати праці; запроваджуватись процедура декларування цін на продукцію тощо.

2.2. Постановка завдання

В таблиці 2.1 наведено дані відносно 30-ти підприємств (з 1-го по 30-те), які випускають подібну продукцію. Кожне підприємство випускає за рік Q шт. виробів. Середня ціна виробів – P (грн), середні витрати від операційної діяльності в розрахунку на один виріб – S (грн).

Таблиця 2.1

Початкові дані для виконання завдання

Підприємства	Q , шт.	P , грн	S , грн
1	100000	10,0	8,0
2	99000	10,6	7,98
3	95000	10,3	8,01
4	90000	10,6	7,86
5	85000	10,1	7,91
6	80000	10,3	7,94
7	75000	11,0	8,03
8	72000	10,9	8,05
9	70000	9,9	7,97
10	67500	10,54	7,99
11	65000	10,7	7,98
12	60000	10,32	7,98
13	55000	10,64	8,0
14	53000	10,36	8,01
15	50000	9,87	8,02
16	40000	10,9	8,02

Продовження таблиці 2.1

17	35000	10,8	7,89
18	32000	10,47	7,90
19	30000	10,67	7,95
20	25000	10,5	8,04
21	20000	10,39	8,06
22	17000	9,99	8,08
23	13000	10,8	8,04
24	11000	10,1	7,99
25	11000	10,13	7,95
26	9000	10,2	7,96
27	7000	10,15	8,09
28	5000	9,97	8,08
29	4000	9,95	8,07
30	2000	10,54	8,06

В таблиці 2.2 наведено дані щодо того, які п'ять підприємств повинен взяти студент для аналізу згідно з визначеним варіантом.

Таблиця 2.2

Дані щодо підприємств, які потрібно взяти для аналізу

Варіант	№№ підприємств	Варіант	№№ підприємств	Варіант	№№ підприємств
1	1-5-7-19-24	11	2-3-9-12-15	21	3-6-18-22-23
2	1-3-5-9-15	12	6-7-8-14-16	22	5-7-15-17-28
3	1-5-20-23-28	13	2-9-10-12-13	23	3-7-8-10-12
4	4-6-8-17-18	14	5-15-18-19-29	24	3-15-16-17-20
5	8-14-17-19-20	15	2-9-14-16-17	25	8-13-14-15-26
6	4-22-24-16-19	16	7-9-12-14-25	26	4-17-18-19-20
7	8-10-18-19-20	17	2-3-21-28-30	27	6-8-10-13-25
8	2-4-6-14-29	18	16-17-18-19-20	28	4-6-7-12-16
9	1-13-14-25-29	19	2-8-10-22-24	29	9-10-11-16-27
10	7-11-12-13-14	20	4-5-19-26-29	30	4-12-15-29-30

Керуючись даними таблиць 2.1 і 2.2, потрібно:

1. Розрахувати річний обсяг продукції у вартісному вимірі, що

випускається кожним підприємством, взятим для аналізу.

2. Розрахувати загальний річний обсяг продукції у вартісному вимірі, що випускається всіма підприємствами, взятими для аналізу.

3. Розрахувати питому вагу продукції кожного підприємства у загальному обсязі продукції.

4. Керуючись кількісними критеріями визначення рівня монополізації ринку, прийнятими в США, Німеччині та Україні, визначити, чи є даний ринок безпечним з точки зору його монополізації.

5. Керуючись формулами 2.1 та 2.2, розрахувати рівень монополізації ринку. Визначити, чи є даний ринок безпечним з точки зору його монополізації. Отримані результати порівняти.

6. Припустити, що два підприємства (див. таблицю 2.2), які працюють на цьому ринку, а саме: перше та четверте, вирішили об'єднатися.

Для першого варіанта завдання це будуть перше та дев'ятнадцяте підприємства, для другого варіанта - перше та дев'яте, для третього – перше та двадцять третє, для четвертого - четверте та сімнадцяте тощо).

В результаті такого об'єднання підприємств на ринку може скластися нова економічна ситуація.

7. Обчислити нову питому вагу, яку буде займати продукція нового об'єднання підприємств на ринку. Керуючись критеріями, прийнятими в США, Німеччині та Україні, визначити, чи не порушить таке об'єднання підприємств безпечності ринку з точки зору його монополізації.

8. Керуючись формулою 2.2, розрахувати новий рівень монополізації ринку і визначити, чи не порушить таке об'єднання підприємств антимонопольне законодавство.

9. Зробити загальні висновки.

ЛІТЕРАТУРА

Основна література

1. Господарський кодекс України: [офіц. текст в редакції від 01.08.2016 р.]. – Офіційний сайт Верховної ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
2. Економіка підприємства: Підручник / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. С.Ф. Покропивний. – Вид. 2-ге, перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.
3. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: Навч. посіб. / Чепурда Л.М., Беляєва С.С., Плахотнікова М.В. та ін. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 272 с.
4. Якимчук Т.І., Ревко Т.В. Економіка і організація діяльності об'єднань підприємств: Інтерактивний комплекс навчально-методичного забезпечення. – Рівне: НУВГП, 2007. – 100 с.
5. Транснаціональні корпорації: Навч. посібник / В. Рокоча, О. Плотніков, В. Новицький та інші. – К.: Таксон, 2001. – 304 с.
6. Фінанси зарубіжних корпорацій: навч. посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова; за ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 247 с.
7. Козловський В. О., Погріщук Б.В. Основи підприємництва. Практикум: Навчальний посібник. Видання 5-е, доповн. та переробл. – Тернопіль: ТзОВ «Терно–Граф», 2005. – 297 с.
8. Педько А.Б. Власність, контроль і конфлікт інтересів в акціонерних товариствах: Монографія. – К.: ВД «Києво–Могилянська академія», 2008. – 325с.
9. Федорова В.А. Економіка підприємства та міжнародних компаній: [навч. посібник] / В.А. Федорова, О.А. Соловійова – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 232 с.
10. Тирпак В.І. Економіка нових форм господарювання: [навч. посібник для ВНЗ] / Тирпак В.І. – Тернопіль, 2000. – 360 с.
11. Карінцева О.І. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств: конспект лекцій для студ. спец. «Економіка підприємства» денної й заочної форм навчання та студ. ФПФ / О.І. Карінцева, М.О. Харченко,

О.В. Люльов та ін. – Суми: СумДУ, 2011. – 58 с.

12. Методичні вказівки до самостійного вивчення та виконання графічно-розрахункових завдань з дисципліни «Економіка й організація діяльності об'єднань підприємств» (для студентів 5 курсу спеціальності 7.050107 «Економіка підприємства»). – Укл. А.І. Зінковська, С.В. Дворкін, С.Ю. Юр'єва – Харків: ХНАМГ, 2006. – 31 с.

Допоміжна література

1. Про акціонерні товариства: [закон України: офіц. текст в редакції від 11.06.2017р.]. – Офіційний сайт Верховної ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>
2. Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків: [закон України: офіц. текст в редакції від 05.12.2012р.]. – Офіційний сайт Верховної ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/991-14>
3. Про цінні папери та фондовий ринок: [закон України: офіц. текст в редакції від 04.06.2017р.]. – Офіційний сайт Верховної ради України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>
4. Галпин Т. Дж. Полное руководство по слияниям и поглощениям компаний / Галпин Т. Дж., Хендон М. – М.: 2005. – 240 с.
5. Гохан П. Слияния, поглощения и реструктуризация компаний / П. Гохан. – М.: Альпина, 2006. – 742 с.
6. Горбатов В.М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В.М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2006. – 592 с.
7. Кныш М.И. Стратегическое управление корпорациями / М. И. Кныш, В.В. Пучков, Ю.П. Тютиков. – 2-е изд. (перераб. и доп.). – СПб.: КультИнформПресс, 2002. – 239 с.
8. Ленский Е.В. Корпоративный бизнес / Под ред. О.Н. Сосковца. – Минск, 2001. – 480 с.
9. Філіпенко А.С. Світова економіка: підручник / А.С. Філіпенко та ін. – К.: 2000. – 582 с.
10. Финансы и политика корпораций: Сб. науч. статей / Под ред.

А.В. Бухвалова. – СПб.: 2000. – 216 с.

11. Михасюк І.Р. Державне регулювання економіки: [підручник. 2-е видання, виправлене і доповнене] / І.Р. Михасюк, А.Ф. Мельник, М.І. Крупка, З.М. Залога; Львівський нац. ун-т ім. І. Франка. – К.: Атіка, Ельга – Н, 2000. – 592 с.
12. Збарський В.К. Основи підприємництва та бізнесу: підручник / В.К. Збарський, О.І. Стешук. – Вінниця: Нова книга, 2004. – 464 с.
13. Рогач О.І. Транснаціоналізація світового господарства та перехідні економіки: навч. посіб. / О.І. Рогач, О.І. Шнирков; Київський ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Вид. центр “Київський ун-т”, 2006. – 302 с.
14. Рудык Н.Б. Конгломеративные слияния и поглощения: книга о пользе и вреде непрофильных активов / Н.Б. Рудык. – М.: Дело, 2005. – 244 с.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
1. ПРОГРАМА ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ	5
Тема 1. Об'єднання підприємств як суб'єкт господарювання	5
Тема 2. Методичні засади створення інтегрованих бізнес-структур	6
Тема 3. Державне регулювання діяльності об'єднань підприємств	7
Тема 4. Холдингові принципи побудови об'єднань підприємств	9
Тема 5. Організаційні структури управління об'єднань підприємств ...	10
Тема 6. Нормативно-правове забезпечення діяльності об'єднань підприємств	11
Тема 7. Фінансування інтегрованих бізнес-структур	12
Тема 8. Провідні фінансово-промислові групи України: власність, структура, сфери діяльності	14
Тема 9. Глобалізація економіки і транснаціональні корпорації	15
Тема 10. Стратегічні альянси підприємств	16
2.МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ	18
2.1 Теоретична частина	18
2.2 Постановка завдання	23
ЛІТЕРАТУРА	26